

CUMHURİYETTEN BUGÜNE İLK VE ORTAÖĞRETİMİMİZ VE BAZI MESELELERİ

Prof.Dr. Rifat ÖNSOY(*)

Eğitim insanları belli amaçlar doğrultusunda yetiştirme olgusudur. Eğitim gören insan tekâmül eder, farklı bir kişilik kazanır, topluma yararlı hale gelir. Eğitim ailede başlar; okul, asker ocağı, işyeri ve çeşitli çevrelerde devam eder. Eğitim kalkınmanın temel unsurudur. Bu bakımdan toplumlar eğitime büyük önem vermiştir. Tarihin eski toplumlarından birisi olan Türkler de daha ilk dönemlerden itibaren oluşturdukları eğitim sistemleri sayesinde güçlü devletler kurmuşlardır. X. ve XI. yüzyılda Önasya'ya gelerek yerleşen Türkler'in kısa zamanda bir cihan İmparatorluğu kurmalarının en önemli sebebi eğitimde ileri bir durumda bulunmalarıdır. Osmanlıların başlıca eğitim kuramlarını sıbyan mektepleri, medreseler ve Enderun Mektebi teşkil etmekteydi.

Sıbyan mektepleri devrin ileri gelenleri ve zenginleri tarafından kurulan ve finanse edilen, ilkokul düzeyinde eğitim veren Müslüman çocukları dini bütün, iyi ahlaklı kişiler olarak eğiten kurumlardı. İslami bir kuruluş olan medreselerde zamanın birçok bilimlerini okutulmakla birlikte genellikle İslami bilimlere ağır basmaktaydı. Dönemin ünlü bilginlerinin ders verdiği medreseler yetiştirdikleri kaliteli öğrenciler ile çağdaş birer eğitim merkezi haline gelmişlerdir. Medreselerden yetişen ulema sınıfı İmparatorluğun çeşitli kısımlarında görev alarak Devletin gelişmesine önemli katkıda bulunmuşlardır.

Enderun mektebi Hristiyan tebadan devşirme usulüyle toplanan çocukları güvenilir bir asker ve iyi bir devlet adamı yetiştirme amacına yönelikti. Bu sayede Osmanlılar, özellikle yükselme dönemlerinde ırk ve din ayırımı yapmadan, yetenekli insanlara daha çok değer verip onlardan yararlanmışlardır. Bu, onların insan anlayışlarının ve eğitime verdikleri önemin bir tezahürüdür. Enderun mezunları hiç bir ayırım yapılmaksızın devletin en yüksek mevkilerine kadar terfi ederlerdi. Nite-

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

kim 1850'li yıllara kadar enderun Mektebi'nden 79 sadrazam, 3 şeyhülislam, 36 kap-tanı derya ve diğer önemli görevlerde bulunmuş birçok devlet adamı yetişmiştir⁽¹⁾.

İmparatorluğun kuruluş ve yükselme dönemlerinde önemli görevler ifa eden Os-manlı eğitim kurumları XVIII. yüzyıldan itibaren gelişen ve değişen şartlara ayak uyduramadı. Bu yüzden Batı tipinde yeni öğretim kurumlarının teşkili yoluna gidildi. Reform hareketlerine önce ordudan başlandığından ilk açılan okullarda askeri amaçlı mühendishaneler ile Tıbbiye oldu.

Tanzimat devri eğitim politikasının esasını bir taraftan eski eğitim kurumlarını ıslah ederken, diğer taraftan yeni okulların açılması teşkil etti. Eğitimle ilgili önerileri hazırlamak üzere 1839'da Meclis-i Maarif-i Muvakkat kuruldu. Meclis, Sıbyan ve Rüştiye mekteplerinin çoğaltılmasını, eğitimin kalitesinin yükseltilmesi için çalışmaların yapılmasını, her türlü ilim ve fennin okutulacağı bir Darülfünun açılmasını planlamış ve müstakil bir merkezi teşkilat kurulmasını teklif etmişti. Bu konulardaki çalışmaları yürütmek üzere 1846 yılında Meclis-i Umumiye Nezareti'nin yayınladığı 1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Türk Eğitim siste-minin iskeletini teşkil etmiştir. İlköğretim mecburiyetini getiren Nizamname öğretim kurumlarını Sıbyan, Rüşdiye, İdadi, Sultani, Darülfünun ve Muallim mektepleri olarak düzenliyordu. Sıbyan ve Rüştiyeler için müslim ve gayri müslim teba çocuklarının ayrı ayrı okullarda eğitim görmesi düşünülürken daha yukarı mektepler karma hale getirilerek bütün teba çocuklarının Osmanlılık politikası çerçevesinde eğitilmesi hedefleniyordu.

Ayrıca azınlık okullarına devlet denetimi getiriliyor, müze, kitaplık ve yayın faa-liyetleri gibi çeşitli eğitim hizmetleri Nezaret'in görevleri arasında sayılıyordu.

Nizamnamede öngörülen hususların pekçoğu devrin siyasi istikrarsızlığı ve mali güçlükler yüzünden gerçekleştirilemedi. Ancak Nizamname daha sonraki eğitim hiz-metleri için bir kaynak, bir rehber vazifesi görmüştür.

Bununla beraber Tanzimat eğitim açısından bir çağdaşlaşma dönemi olmuştur. Bu devirde Batı tipinde açılan okullarda Osmanlı reformlarının öncüleri yetişmiştir. 1839-1876 arasında 425 Rüştiye, 8 İdadi, 1 Sultani, 1 Darülfünun kurulmuş, 7 muallim mektebi tedrisata başlamıştır. Mülkiye, Galatasaray ve Darüşşafaka gibi bugünkü eğitim sistemimizde önemli bir yeri olan okullarda Tanzimatçılar tarafından açılmış kurumlardır.

Tanzimat döneminde mesleki ve teknik eğitimde de kayda değer gelişmeler tesbit edilmiştir. Bu cümleden olarak 1857 yılında Orman, 1874 yılında Maadin mektepleri kuruldu. Sanayi tesislerinde ihtiyaç duyulan kalifiye eleman yetiştirebilmek gayesiy-

(1) Y. Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1989, 3. baskı, s. 105.

le temeli Mithat Paşa tarafından 1863 yılında Niş'te kurulan İslahhane'ye dayanan İstanbul Sanayi Mektebi 1868 yılında tedrisata başladı. Bu okulların sayısı kısa zamanda artarak bütün ülkeye yayıldı ve bugünkü sanat okullarının temelini oluşturdu (2).

Ayrıca yeni kurulan Rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla 1848'de Darülmualim-i Rüşdi, İlkokul öğretmeni yetiştirmek üzere 1868'de Darülmualimin-i Sıbyan kuruldu. Kız Rüştiyelerin kadın öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1870 yılında Darülmualimat açıldı. Darülmualimat Türkiye'de ilk kadın meslek okuludur. Tanzimat'tan sonrada faaliyetini sürdüren bu okul sadece kadın öğretmen yetiştirmekle kalmayıp ülke kadınları arasına aydın ve kültürlü bir zümrenin katılmasını sağladı(3). Bunu 1874'de Darülmualim-i İdadi ve İstanbul Darülmualimini'nin kurulması takip etti.

Sultan II. Abdülhamit (1876-1908) döneminde mevcut okullar muhafaza edilerek bunların programları modernleştirildi ve öğrenci sayıları artırıldı. Derslerde Türkiye ile ilgili konulara ağırlık verilmesi sağlandı, taşradan gelen gençlerin bu okullarda eğitim görmelerini sağlamak amacıyla yatılı kısımlar ilâve edildi. Ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda yirmi civarında yeni yüksek ve mesleki okul açıldı. Bunlar arasında Maliye (1878), Hukuk (1878), Güzel Sanatlar (1879), Ticaret (1882), Mülki Mühendis (1884), Baytar (1889), Polis (1891), Gümrük (1892) mektepleri ile geliştirilmiş yeni bir Tıp okulu (1898) bulunmaktaydı. Bu dönemin en önemli hareketi Darülfünun'un diye tanınan İstanbul Üniversitesi'nin düzenlenerek 1900 Ağustosunda yeniden eğitime açılmasıdır. İkinci Meşrutiyet devri de Türk eğitim tarihinde önemli bir yer tutar. Bu devirde eğitim işleri yeniden ele alınarak çağın icaplarına göre düzenlenmiş ve eğitimin kalitesini yükseltmek için çalışmalar yapılmıştır. Herşeyden evvel Sultan II. Abdülhamit döneminde konulan kısıtlamalar kaldırılarak eğitimin daha hür ortamda yapılması sağlanmıştır.

6 Ekim 1913 tarihinde çıkartılan "Tedrisat-ı İbtidaiyye Kannu-ı Muvakkati" adını taşıyan geçici bir ilköğretim kanunu ile ilköğretimin mecburi olduğu esası tekrarlanmış, ilkokulların karma olmasına izin veren bu kanun ilkokul süresini altı yıl olarak tesbit etmiştir. Bu kanunun önemli hizmetlerinden biri de ilkokullarda Türkçe tedrisatı zorunlu hale getirmesidir(4).

İkinci Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilen işler arasında İstanbul Darülmualimi'nin ıslah edilmesi, Almanya'dan getirilen profesörlerle Darülfünun'un öğretim üyesi açısından takviye edilmesi, Darülbedayi ismini taşıyan ilk tiyatro okulunun açılması (1913), kızlara yüksek öğretim imkânı veren İnab Darülfünunu'nun

(2) R. Önsoy, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, Ank. 1988, s. 124.

(3) C. Bilim, *Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma*, Eskişehir 1984, s. 74.

(4) N.Göyünç, "Türkiye'de Eğitim", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 1044 v.d.

tesisi (1915) ve Darül-elhan adını taşıyan ilk konservatuvarın İstanbul'da tedrisata başlaması bulunmaktadır. Fakat İkinci Meşrutiyet döneminde asıl önemli değişiklik eğitim ve öğretim metotlarında görülmüştür. Derslerde gözlem ve deneye gittikçe artan oranda yer verilmiş, resim, eliş ve güzel sanatlar eğitimin ciddi bir parçası haline gelmiş, öğretmen sadece bazı bilgileri öğrencilere aktaran bir kişi olmaktan çıkıp, İttihat ve Terakki'nin başlattığı topyekün eğitimin önderi haline gelmiştir. Yine bu dönemde gerçekleştirilen işler arasında Evkaf Nezareti'ne bağlı ilkokulların Maarif Nezareti'ne bağlanmasını sayabiliriz⁽⁵⁾.

Netice olarak Cumhuriyet dönemine gelindiğinde eğitim durumu şöyle bir görünüm arz etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda 18 yüzyılın ikinci yarısında başlatılan ve 19. yüzyılda yoğun olarak sürdürülen yenileşme hareketleri eğitim sistemini önemli ölçüde etkilemiştir. Önceleri orduda başlayan daha sonra diğer müesseseleri de kapsamına alan Batılılaşma hareketleri eğitim sisteminin de değişmesini zorunlu kılmıştır. Modernize edilen Osmanlı sivil ve askeri müesseselerinin insan gücü ihtiyacını karşılayabilmek için Batı tipinde yeni okullar açılmıştır. Ancak eski Osmanlı eğitim kurumlarının oldukları gibi bırakılması, eğitim sisteminde ikiliğin oluşmasına, bunun topluma bazan birbirleriyle çatışan mektepli ve medreseli olarak yansımaya sebep olmuştur. İmparatorluğun ekonomik gücünü yitirmesi Batı tipinde açılan okulların ülke çapında yaygınlaştırılmasını engellemiş, bundan dolayı da bu okullar sadece elit yetiştiren kurumlar olarak kalmıştır⁽⁶⁾.

Mevcut okullara öğretmen bulunmasında çekilen sıkıntılar, ailelerin çocuklarını okula gönderme hususunda pek istekli davranmamaları, ders kitaplarının temininde karşılaşılan güçlükler, okur-yazar oranının düşüklüğü, halkın fakirliği, 1911 yılından itibaren devam eden savaşların ülke çapında yaptığı büyük tahribat İmparatorluktan Cumhuriyete intikal eden diğer ciddi sorunlardı. Ülkenin kalkınabilmesi için toplumun ekonomik, politik ve sosyal yapısında köklü değişikliklere gitmek gerekiyordu.

Zira Cumhuriyetin kurucu ve yöneticileri yapısal değişikliğin ancak uygun insan gücünün yetiştirilmesiyle başarıya ulaşabileceğine inanmaktaydılar. Bu bakımdan Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren eğitim kurumlarının bütün yurt sathına yayılması ve modernleştirilmesi üzerinde ısrarla durulan konulardan birisi olmuştur⁽⁷⁾. Dönemin eğitim politikasının oluşmasında Atatürk'ün fikirleri ilham kaynağı olmuştur. Ulu Önder kurduğu devletin kalkınmasının ancak eğitimle mümkün olabileceğine inanarak ona büyük önem vermiştir. Nitekim daha Sakarya Meydan Muharebesi devam ederken 15 Temmuz 1921'de Ankara'da bir Maarif Kongresi toplayarak

(5) H.E. Vilson, İ. Başgöz, *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk*, Ankara 1968, s. 51.

(6) N. Fidan, M. Erden, *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara 1986, s. 192.

(7) a.e.s. 193.

izlenecek politikanın esaslarını tesbit etmiştir. Atatürk eğitimden beklentilerini 1 Kasım 1937 tarihinde yaptığı bir konuşmada şöyle dile getirmiştir⁽⁸⁾:

"Büyük davamız uygar bir ulus olarak varlığımızı yükseltmektedir. Bu büyük Türk Milletinin devamlı idealidir. Bunda başarı ancak planlı ve rasyonel tarzda çalışmakla elde edilebilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarını, ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumları yaratmak."

Alınan ciddi tedbirler, takibedilen istikrarlı politika sayesinde Atatürk'ün gösterdiği yönde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak onun ölümünden sonra milliyetçi, akılcı ve laik vasıflı vatandaş yetiştirme politikasında bazı değişiklikler olmuştur ki bunların başında 1940'lı yıllarda eğitimde başarıyı sayı çokluğu ile ölçme temayülü gelmektedir. Tabii ki bu yüzden kaliteye yeterince önem verilmemiştir.

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen önemli değişikliklere gelince, bunların başında eğitimin millileştirilmesi ve laik esaslar üzerine kurulması amacıyla 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi gelmektedir. Bu kanunla bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak maarif alanında Tanzimat'tan beri devam eden medrese-mektep ikiliğine son verilmiştir. Böylece Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğu altında laik bir eğitim sistemi kurulmuştur.

Türk eğitim sistemini etkileyen diğer önemli bir değişiklik ise 1 Kasım 1928'de Latin alfabesinin kabulüdür. Böylelikle Türkçe kelimelerin yazılışı hususunda karşılaşılan güçlükler ortadan kaldırılmış, okuma ve yazmada büyük kolaylık sağlanmıştır. Yeni alfabenin öğretilmesi hususunda yurt çapında kurslar açılarak 15-45 yaşları arasındaki tüm yurttaşlara bu kurslara devam zorunluluğu getirilmiştir. 1928 yılı sonbaharında yalnız öğretmenlerin idare ettiği bu kursların sayısı 5500'e ulaşmıştır. Bu kurslara 220.000 öğrenci kaydolmuştur⁽⁹⁾. 1928-42 yılları arasında bu kurslarda yaklaşık 1.200.000 kişi okuma-yazma öğrenmiştir⁽¹⁰⁾.

Eğitim alanındaki üçüncü değişiklik ise 23 Mart 1931 tarihinde çıkartılan bir kanunla ilkokul çağındaki Türk çocuklarının ancak Türk okullarına gidebilecekleri hükmünün getirilmesidir. Bununla yeni nesillerin yabancı kültürlerin tesirinden korunarak milli bir ruh ve kültürle yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Genç kız ve erkeklerin aynı çatı altında eğitim görmeleri prensibinin benimsenmesi de Cumhuriyet dönemi eğitim alanındaki önemli değişikliklerden bir diğeridir⁽¹¹⁾.

(8) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Ankara 1961, s. 401.

(9) E. Wilson, İ. Başgöz, a.e., s. 118.

(10) a.e.s.1200.

(11) N. Göyünç, a.g.m.

Türkiye'de öğretim genel olarak ilk orta ve yüksek olmak üzere üç basamaklıdır. İlköğretim 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. İlköğretimin amaç ve görevleri milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, tutum ve alışkanlıkları kazandırmak, onu ahlâk anlayışına uygun olarak yetiştirmek, ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünde yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır. Daha öncede belirtildiği üzere Sultan II. Mahmut döneminden beri ilköğretimin mecburi ve devlet okullarının da parasız olduğu sık sık vurgulanmış, hatta 1924, 1961 ve 1982 anayasalarında da yer almıştır. Bu anayasal zorunluluğu yerine getirebilmek amacıyla Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilkokul yapımına öncelik tanınmıştır.

Köylerdeki okul sayısını artırmak için 1942'de Köy Enstitüsü ve Köy okulları kanunu çıkarılmıştır. Köylülerin de katkısıyla başlatılan köye okul kampanyası sonucu 1942-47 yılları arasında 10.000 köye okul yapılmıştır⁽¹²⁾. Bugün ülkemizde ilköğretim sorunu halledilmiş gözükmeyle beraber bazı bölgelerde okul ve öğretmen bulunmaması bazı ailelerin çocuklarını okula göndermek istememeleri veya gönderemeyişleri sebebiyle ilkokul çağındaki bazı çocuklara hâlâ hizmet götürülememektedir. Diğer taraftan köyden şehre göç ve hızlı nüfus artışı sonucu özellikle Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük yerleşim merkezlerindeki mevcut okullar giderek ihtiyacı karşılamada yetersiz kalmağa başlamıştır. 1982-83 öğretim yılında şehirlerdeki ilkokulların %72.3'nün köylerde ise %33.2'nin ikili ve üçlü eğitim verdikleri tesbit edilmiştir⁽¹³⁾.

Ülkemizde ilkokullar 1923-1990 yılları arasında okul, öğretmen ve öğrenci itibarıyla şöyle bir gelişme göstermiştir⁽¹⁴⁾.

(Resmi, özel ve ilköğretim okullarının 1. kademesi)

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1923-24	4 894	10 238	341 941
1933-34	6 383	15 123	591 169
1943-44	12 182	22 387	995 999
1953-54	17 948	37 932	1 762 351
1963-64	27 775	76 544	3 562 140
1973-74	40 327	157 435	5 324 034
1983-84	47 335	208 881	6 500 539
1984-85	48 502	209 911	6 527 036
1985-86	49 096	212 217	6 635 821
1986-87	49 718	216 889	6 703 895
1987-88	50 457	220 943	6 880 304
1988-89	50 735	219 351	7 059 108
1989-90	51 169	224 382	7 191 027

(12) N. Fidan, M. Erden, a.e.s. 209.

(13) DPT V. Yıllık Plan Destek Çalışmaları I, Ankara 1985, s. 364.

(14) M.E.Bakanı Avni Akyon'un TBMM 1990 yılı Bütçe Konuşması 18-19 Aralık 1989, s. 12.

I. 1923-24 — 1953-54 öğretim yılları arasındaki otuz yıllık dönemde:

- a) Okul sayısında % 366 oranında,
- b) öğretmen sayısında % 370 oranında,
- c) öğrenci sayısında % 515 oranında artış olmuştur.

II. 1953-54 — 1989-90 öğretim yılları arasındaki kırk yıllık dönemde:

- a) okul sayısında % 285 oranında,
- b) öğretmen sayısında % 590 oranında,
- c) öğrenci sayısında % 408 oranında artış olmuştur.

III. 1923-24 — 1989-90 öğretim yılları arasında:

- a) okul sayısında %1045 oranında
- b) öğretmen sayısında % 2190 oranında
- c) öğrenci sayısında % 2100 oranında artış kaydedilmiştir.

IV. Bazı yıllar itibariyle öğretmen başına düşen öğrenci sayısı:

1923-24	öğretim yılında	33 öğrenci
1933-34	öğretim yılında	39 öğrenci
1953-54	öğretim yılında	46 öğrenci
1963-64	öğretim yılında	46 öğrenci
1973-74	öğretim yılında	34 öğrenci
1983-84	öğretim yılında	31 öğrenci
1989-90	öğretim yılında	32 öğrenci

Buradan da anlaşılacağı üzere ilköğretimde 1923-24 ile 1953-54 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde okul ve öğretmen artışında bir paralellik gözlenirken öğrenci sayısında hızlı bir artış kaydedilmiş, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 33'den 46'ya yükselmiştir. Çok partili dönemde ise durum değişmiştir. Okul artış oranı yavaşlarken öğretmen sayısında büyük artışlar görülmüştür. Buna bağlı olarak öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 46'dan 32'ye düşmüştür. Bu sayı Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullarda daha yüksek olduğu halde özel okullarda 25-30 civarındadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar ki yaklaşık 70 yıllık dönemde ise öğretmen ve öğrenci artışı oranında bir paralellik görüldüğü halde okul sayısındaki artış çok yetersiz kalmıştır. Bu bakımdan bir çok ilkokullarda ikili hatta üçlü tedrisat yapma zorunluluğu doğmuştur.

Netice olarak ilköğretimde okullaşma alanında önemli gelişme kaydedilmiştir. Ancak ülke genelinde eğitim imkânlarının dağılımında bölgeler arasında hâlâ büyük bir dengesizlik mevcuttur.

Ortaokullar, ilkokul sonrası 3 yıllık eğitim ve öğretimi kapsayan okullardır. Tanzimat döneminde 1869 Nizamnamesiyle yükseköğretime öğrenci hazırlamak üzere kurulan idadiler Cumhuriyetin kuruluşunu müteakip ortaokula çevrilmiştir. Başlangıçta sadece liselere öğrenci hazırlayan kurumlar olarak düşünülen ortaokullar 1930 yılından itibaren orta dereceli meslek okullarının açılmasıyla öğrencileri hem belli bir mesleğe, hem de liseye hazırlayan kurumlar haline geldiler ve bu fonksiyonlarını 1963 yılına kadar sürdürdüler. 1963 yılında ortaokul seviyesindeki mesleki ve teknik okullar kapatılınca ortaokullar liselere ve lise düzeyindeki mesleki ve teknik okullara öğrenci hazırlama görevini üslendiler.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde sadece 72 ortaokul mevcuttu. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 1960'lı yılların sonuna kadar ortaokullardaki gelişme oldukça yavaş olmuştur.

Genel lise, öğretmen liseleri ve Anadolu liseleri bünyesindeki ortaokullar ile özel ve genel ortaokulların 1923-1990 yılları arasında okul, öğretmen ve öğrenci artışları şöyle bir gelişme göstermiştir (15):

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1923-24	72	796	5 905
1933-34	201	2 136	42 332
1943-44	245	3 851	75 319
1953-54	507	5 311	92 339
1963-64	824	15 059	344 139
1973-74	2 299	26 849	926 887
1983-84	4 368	40 379	1 400 359
1984-85	4 368	42 223	1 586 166
1985-86	4 501	42 174	1 673 723
1986-87	4 753	41 979	1 761 794
1987-88	5 000	42 182	1 870 244
1988-89	5 208	43 011	1 987 255
1989-90	5 558	46 940	2 028 425

(15) M.E. Bakanı Avni Akyol'un TBMM 1990 yılı Bütçe Konuşması.

- I. 1923-24 — 1953-54 öğretim yılları arasındaki otuz yıllık dönemde:
- okul sayısında % 704 oranında,
  - öğretmen sayısında % 667 oranında,
  - öğrenci sayısında % 1563 oranında artış olmuştur.
- II. 1953-54 — 1989-90 öğretim yılları arasındaki kırk yıllık dönemde:
- okul sayısında % 1096 oranında,
  - öğretmen sayısında % 883 oranında,
  - öğrenci sayısında % 2196 oranında artış olmuştur.
- III. 1923-24 — 1989-90 öğretim yılları arasında:
- okul sayısında % 7719 oranında
  - öğretmen sayısında % 5896 oranında
  - öğrenci sayısında % 34350 oranında artış kaydedilmiştir.
- IV. Bazı yıllar itibariyle öğretmen başına düşen öğrenci sayısı:

1923-24	öğretim yılında	7 öğrenci
1933-34	öğretim yılında	19 öğrenci
1943-44	öğretim yılında	19 öğrenci
1953-54	öğretim yılında	17 öğrenci
1963-64	öğretim yılında	22 öğrenci
1973-74	öğretim yılında	34 öğrenci
1983-84	öğretim yılında	36 öğrenci
1989-90	öğretim yılında	43 öğrenci

1970'li yıllara girerken gerek okul gerekse öğretmen ve öğrenci sayısında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak daha sonraki yıllarda öğrenci sayısındaki artış okul ve öğretmen sayısındaki artışı çok geride bırakmıştır. Nitekim 1923-24 — 1989-90 yılları arasındaki öğrenci artışı % 34350 ulaşırken, okul sayısındaki artış % 7719, öğretmen sayısındaki artış % 5896 olmuştur. Öğrenci ve öğretmen artışındaki dengesizlik dolayısıyla aynı dönemde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 7'den 43'e yükselmiştir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayıları özel ve resmi okullara göre değiştiği gibi, bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir. Nitekim bu sayı 1987-88 öğretim yılı için,

Ankara'da	51
İstanbul'da	75

Mardin'de 57
Yozgat'ta 40 olarak tesbit edilmiştir(16).

Artan öğrenci sayısı karşısında ilkokullarda olduğu gibi ortaokullarda da çift tedrisata gidilmiştir. Çift tedrisat yapan ortaokul sayısı 1964-65 öğretim yılında 151 iken, 1970-71 öğretim yılında 650'e ve 1987-88 öğretim yılında 1210'a yükselmiştir. 1987-88 öğretim yılında toplam 5001 ortaokuldan 1210'da ikili 6'da üçlü tedrisat yapılmıştır. Bu sayı oran olarak yaklaşık %25'e tekabül etmektedir(17). Çift tedrisat yapan ortaokulların önemli bir kısmı nüfusun yoğun olarak yaşadığı büyük şehirlerde bulunmaktadır. Bu sayı bazı şehirler itibariyle 1987-88 öğretim yılı için şöyle bir görünüm arz etmektedir(18):

	Genel Ortaokulların Sayısı	Normal Tedrisat Yapanlar	İkili Tedrisat Yapanlar	Üçlü Tedrisat Yapanlar
Ankara	150	76	68	6
İstanbul	151	26	125	-
İzmir	90	54	36	-
Mardin	17	15	2	-
Yozgat	53	49	4	-
Diyarbakır	17	12	5	-

Çift tedrisat yapan büyük şehir ve kasaba ortaokullarında eğitimin kalitesinde önemli düşüşler olmuştur. Ortaokul sayısında özellikle 1960'lı yıllardaki gelişmelere rağmen, ülkemizde okullaşma oranı düşüktür. Bu sayı,

1955-56 öğretim yılında %9.3

1965-66 öğretim yılında %19.1

1970-71 öğretim yılında % 31.7 olarak tesbit edilmiştir.

Ortaöğretim, 15-17 yaş grubunu kapsayan öğrencilere bir meslek kazandırmayı ve onları yükseköğretim kurumlarına hazırlamayı amaçlayan eğitim devresidir(19). Türkiye'de ortaöğretim kurumları üçer yıllık liselerdir. Liseler programlarına göre lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Öğretmen lisesi, Anadolu öğretmen lisesi, Teknik lise ve Meslek lisesi gibi isimler alırlar. Ortaöğretim kurumları bürokrasinin, sanayi tesislerinin, hizmet ve tarım sektörünün ihtiyacı olan orta düzeydeki memur, sekreter, usta, vasıflı işçi, teknisyen, sağlık memuru, hemşire, din adamı, vb. ara insan gücünü yetiştirmede önemli rol oynar(20). Ortaöğretimin diğer bir görevi de

(16) Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 1987-1988, Ankara 1989, s. 3 vd.

(17) a.e. s. 195.

(18) a.y.

(19) N. Fidan, M. Erden, a.e. s. 210.

(20) a.e. s. 211.

yükseköğretim kurumlarına öğrenci yetiştirmektedir. Ortaöğretim kurumları arasında en yaygın olanı genel liselerdir.

Liseler Tanzimat döneminde kurulmuş olan Sultanilerin devamı olup 1925 yılında bu adı almışlardır. Liseler 1950'li yıllara kadar küçük bir gruba eğitim veren, sayıları mahdut, belirli merkezlerde faaliyet gösteren okullardı. Çok partili dönemde hızlı bir gelişme göstererek bütün yurt sathına yayılmıştır. Bir plan ve programa bağlı olmadan çoğu defa politik amaçla açılan liseler üniversite kapılarında büyük yığılmalara sebep olduğu gibi eğitimin kalitesini menfi yönde etkilemiştir. Kalkınma açısından pek de faydalı olmayan liselerin sayısındaki artışın diğer bir sebebide bu okulların maliyet itibariyle mesleki ve teknik okullara göre çok daha kolay ve ucuz oluşudur⁽²¹⁾. Yoğun okul açma politikası eğitim tarihimizde birazda istihza ile "bir mühür bir müdür" şeklinde ifadesini bulmuştur. 1923-24 öğretim yılındaki 23 lise sayısı 1989-90 öğretim yılında 1.700 ulaşarak yaklaşık 70 yıl içinde 74 kat bir artış sağlamıştır. Bazı yıllar itibariyle genel liselerin okul, öğretmen ve öğrenci artışı şöyle bir gelişme göstermiştir⁽²²⁾.

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1923-24	23	513	1 241
1933-34	72	845	9 563
1943-44	80	1 694	28 906
1953-54	100	2 234	31 420
1963-64	217	6 097	102 384
1973-74	718	13 438	304 371
1983-84	1 220	47 011	537 617
1984-85	1 221	47 811	587 727
1985-86	1 283	50 215	627 985
1986-87	1 345	53 635	672 574
1987-88	1 451	56 649	697 227
1988-89	1 526	57 812	741 060
1989-90	1 700	61 277	750 091

(21) Y. Kemal Kaya, İnsan Yetiştirme Düzenimiz. Ankara, 1974. s. 159.

(22) Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un TBMM 1990 yılı Bütçe Konuşması, s. 19 vd.

- I. 1923-24 — 1953-54 öğretim yılları arasındaki otuz yıllık dönemde:
- okul sayısında % 434 oranında,
  - öğretmen sayısında % 435 oranında,
  - öğrenci sayısında % 2531 oranında artış olmuştur.
- II. 1953-54 — 1989-90 öğretim yılları arasındaki kırk yıllık dönemde:
- okul sayısında % 1700 oranında,
  - öğretmen sayısında % 2742 oranında,
  - öğrenci sayısında % 2387 oranında artış olmuştur.
- III. 1923-24 — 1989-90 öğretim yılları arasında:
- okul sayısında % 7391 oranında
  - öğretmen sayısında % 11944 oranında
  - öğrenci sayısında % 60442 oranında artış kaydedilmiştir.
- IV. Bazı yıllar itibariyle öğretmen başına düşen öğrenci sayısı:

1923-24	öğretim yılında	2 öğrenci
1933-34	öğretim yılında	11 öğrenci
1953-54	öğretim yılında	14 öğrenci
1963-64	öğretim yılında	16 öğrenci
1973-74	öğretim yılında	22 öğrenci
1983-84	öğretim yılında	11 öğrenci
1989-90	öğretim yılında	12 öğrenci

Yukarıdaki sayılar 1923-24 öğretim yılında 23 olan liselerimizin % 7391'lik bir artışla 1989-90 öğretim yılında 1700'e yükseldiğini göstermektedir. Yine verilere göre aynı dönem içinde lise öğrencileri 1.241'den 750.091 yükselerek % 60 442'lik bir artış sağlanmıştır. Bu da öğrenci sayısının okul sayısına göre 8 katlık bir hızla büyüdüğü anlamına gelmektedir. Okul artışı oranı ile öğrenci artışı oranı arasındaki dengesizlik gittikçe kalabalıklaşan sınıflara ve ikili öğretime yol açmıştır. Nitekim 1987-88 verilerine göre mevcut 1451 liseden 579'da ikili öğretim yapılmaktadır ki, bu da oran olarak yaklaşık %40'a tekabül etmektedir⁽²³⁾. Eğitimin kalitesinin düşmesine sebep olan bu durumdan en çok büyük şehirlerdeki okullar etkilenmektedir.

(23) Milli Eğitim İstatistikleri, 1987-88, s. 291.

1987-88 öğretim yılı itibariyle bazı merkezlerde normal ve iki öğretim durumu:

	Toplam Lise Sayısı	Normal Tedrisat Yapan Lise S.	İkili Tedrisat Yapan Lise S.	Oranı
Ankara	81	26	55	% 67
Istanbul	99	16	83	% 83
Izmir	50	20	30	% 66
Bursa	23	6	17	% 73
Gaziantep	19	4	15	% 78
Kayseri	22	12	10	% 45
Kastamonu	15	15	-	-

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Gaziantep gibi şehirlerimizde çift tedrisat Türkiye ortalamasının çok üzerindedir ve ciddi bir sorun olarak çözüm beklemektedir. Ancak nüfus artış oranının yüksek olduğu ülkemizde çift tedrisat giderek bütün okullarda uygulanması daha yakın bir ihtimaldir. Ülkemizde faaliyet gösteren diğer liselerden bazıları Anadolu liseleri, Fen liseleri ve öğretmen liseleridir.

Anadolu liseleri, öğrencilere bir yabancı dil öğretmek, yurt içinde ve dışında bu dilden de faydalanarak daha verimli bir şekilde öğrenim yapmalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. İlkokul üzerine öğretim süresi 1. yılı hazırlık sınıfı olmak üzere 7 yıldır. Anadolu liseleri ilk defa 1955'de Maarif Koleji adıyla açılmış olup 1975 yılında adı Anadolu lisesine dönüştürülmüştür⁽²⁴⁾. Bazı yıllar itibariyle Anadolu liseleri kendilerine bağlı ortaokullarla şöyle bir gelişme göstermiştir⁽²⁵⁾:

Öğretim Yılları	ORTA KISMI		LİSE KISMI		Öğretmen Sayısı
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	
1984-85	53	19.382	23	9.230	1.180
1986-87	79	28.506	35	12.776	1.891
1988-89	88	39.486	59	18.683	2.586
1989-90	135	49.162	76	21.377	3.054

Fen liseleri, matematik ve fen bilimleri alanında yetenekli öğrencilerin eğitimlerini sağlamak, ülkemizin ihtiyaç duyduğu yüksek düzeydeki bilim ve fen adamlarının yetiştirilmesine kaynaklık etmek gayesiyle açılmıştır. 1964-65 öğretim yılında açılan fen liselerinde 1989-90 öğretim yılına kadar sayısal gelişmeler şöyle olmuştur:

(24) Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un konuşması, s. 22.

(25) a.y.

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1964-65	1	27	102
1973-74	1	36	274
1983-84	3	70	537
1989-90	13	325	2527

Öğretmen liseleri öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarına kaynak teşkil eden ilkokula dayalı olarak 6 yıl, ortaokula dayalı olarak 3 yıl süreli eğitim ve öğretim veren okullardır. Öğretmen liselerinde 1942-43 öğretim yılından 1989-90 kadar ki gelişmeler şöyle bir sırayı takip etmiştir:

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1942-43	29	525	12 277
1950-51	31	742	16 306
1960-61	53	958	23 316
1973-74	85	2 512	63 609
1983-84	30	962	7 702
1989-90	28	955	7 928

Liselere devam eden öğrenci sayısındaki hızlı artış üniversitelere olan talebi de artırmıştır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere üniversiteler lise mezunlarının ancak çok küçük bir kısmını alabilmektedir⁽²⁶⁾.

<u>Yıllar</u>	<u>ÖSS'ye yapılan müracaatlar</u>	<u>Üniversitelere yerleşen öğrenci sayısı</u>	<u>Oran %</u>
1974	224 456	37 271	16.6
1975	246 919	68 498	27.7
1977	310 514	36 639	11.7
1980	443 359	41 574	9.3
1982	401 621	72 983	18.1
1984	431 142	148 766	34.5
1986	496 490	165 817	33.3
1987	693 241	148 617	21.4
1988	824 128	165 605	20.0

(26) Y. Baykul, ÖSS ile Yoklanan Bilgi ve Beceriler Farklı Okul Tür ve Sınıflarında Ne Ölçüde Kazanılmaktadır, ÖSYM-TAB Eğitim Yayınları: 9.

Her yıl yüzbinlerce öğrenci üniversiteye girebilmek için beklemektedir. Liselerin öğretim programları genellikle öğrencileri yükseköğretime hazırlamaya yönelik olduğundan üniversiteye giremeyen ve sayıları her yıl artan bu öğrenciler çoğu defa iş bulamamaktadırlar. Böylece toplumdaki işsiz sayısı giderek arttığı gibi bu insanlar daha genç yaşta hayattan koparak mutsuzluğa itilmektedirler.

Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları;

Ülkemizde meslek okullarının kuruluşu Tanzimat dönemine kadar geriye gitmektedir. Bu okulların gelişmesi Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar çok sınırlı kalmıştır. Bu alanda ilk önemli gelişme 1927 yılında çıkartılan bir yasa ile mesleki ve teknik liselerin Maarif Vekâletine bağlanmasıdır.

Daha sonra Maarif Vekâleti bünyesinde Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş ve yeni okulların açılmasına yönelik çalışmalar başlamıştır (27). 1927-1939 yılları arasında erkek sanat okullarının sayısı dokuzdan onbire, kız sanat okullarının sayısı ise ikiden onüç çıkarılmıştır (28). Ayrıca hükümet sanat okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla bir yandan dışarıya -Avrupa ve Amerika- öğrenciler göndermiş diğer yandan da buradan uzmanlar çağırarak kendilerine görev vermiştir. 1939 yılına kadar öğretmenlik öğrenimi için dışarıya 135 öğrenci yollanmıştır (29). Türkiye'de 1930'lu yılların sonundan itibaren devlet eliyle sanayileşme hareketinin başlamasıyla mesleki ve teknik eğitimde hissedilir bir gelişme kaydedilmiştir. Bu gelişmeler daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Nitekim 1983-84 öğretim yılında mesleki ve teknik eğitim okullarına devam eden öğrencilerin oranı tüm ortaöğretim öğrencilerinin %42'sine, 1989-90 öğretim yılında ise yaklaşık %56'sına ulaşmıştır. Bugün mesleki ve teknik öğretim kurumları öğrencileri hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlanmaktadır. Bu okullar dört ana grupta toplanmaktadır.

- a) Erkek Teknik Öğretmen Okulları
- b) Kız Teknik Öğretmen Okulları
- c) Ticaret ve Turizm Okulları
- d) Din öğretimi Okulları

Mesleki ve teknik orta öğretim kurumları cumhuriyetten günümüze kadar okul, öğretmen ve öğrenci sayıları bakımından şöyle bir gelişme göstermiştir.

(Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Mesleki ve Teknik Liseler ve Orta Okullar)⁽³⁰⁾

(27) N. Fidan, M. Erden, a.e. s. 213 vd.

(28) H.E. Wilson, I.Başgöz, a.e. s. 205.

(29) a.e. s. 206.

(30) Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un Konuşması, s. 29 vd.

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1923-24	64	583	6 547
1933-34	66	660	7 715
1943-44	186	2 434	36 971
1953-54	371	4 746	58 386
1963-64	738	10 220	149 148
1973-74	974	16 868	285 439
1983-84	1 992	40 418	560 415
1984-85	1 992	40 418	551 665
1985-86	1 888	38 973	589 907
1986-87	1 992	40 919	636 891
1987-88	2 094	42 894	690 333
1988-89	2 204	42 873	741 407
1989-90	2 392	44 595	793 141

I. 1923-24 — 1953-54 öğretim yılları arasındaki otuz yıllık dönemde:

- okul sayısında % 562 oranında,
- öğretmen sayısında % 814 oranında,
- öğrenci sayısında % 891 oranında artış olmuştur.

II. 1953-54 — 1989-90 öğretim yılları arasındaki kırk yıllık dönemde:

- okul sayısında % 644 oranında,
- öğretmen sayısında % 936 oranında,
- öğrenci sayısında % 1358 oranında artış olmuştur.

III. 1923-24 — 1989-90 öğretim yılları arasında:

- okul sayısında % 3737 oranında
- öğretmen sayısında % 7649 oranında
- öğrenci sayısında % 12 114 oranında artış olmuştur.

Yukarıdaki sayılar 1923-24 öğretim yılında 64 olan okul sayısı %3737'lik bir artışla 1989-90 öğretim yılında 2 392'ye yükseldiğini göstermektedir. Yine Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre aynı dönemde öğrenci sayısı 6 547'den 793.141 yükselerek % 12 114'lük bir artış sağlanmıştır. Bu da öğrenci sayısının okul sayısına nazaran 4 kat daha fazla artması demektir. Okul artış oranı ile öğrenci artışı arasındaki dengesizlik sınıfların kalabalıklaşmasına, öğrencilerin laboratuvar ve atelye gibi olanaklardan faydalanma imkânının gittikçe azalmasına neden olmaktadır.

Öğretim Yılı	Anadolu Teknik Lisesi		Anadolu Meslek Lisesi		Teknik Lise		Endüstri Meslek Lisesi		GENEL TOPLAM		
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1984-85	3	145	1	48	75	9 514	336	157 212	415	166 910	11 185
1985-86	3	194	1	120	100	11 730	342	175 258	447	187 302	12 411
1986-87	4	644	1	192	104	13 697	342	189 349	451	203 882	13 528
1987-88	9	959	1	157	120	16 201	358	205 549	488	222 966	14 212
1988-89	20	2 757	1	354	132	18 939	369	220 004	522	242 049	15 179
1989-90	31	3 707	3	374	156	22 118	407	238 208	597	264 407	14 510

a) Erkek Teknik Öğretim Okulları:

Ülkemiz sanayiinin ihtiyaç duyduğu orta kademe teknik insan gücünü yetiştirmek üzere Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren teknik öğretmen okulları bünyesinde Anadolu Teknik Liseleri, Teknik Liseler, Anadolu Meslek Liseleri, Endüstri Meslek Liseleri ve Lise mezunlarına meslek eğitimi veren okullar bulunmaktadır. Bu okullar son altı yılda okul ve öğrenci sayısı itibariyle şöyle bir gelişme göstermiştir:

b) Kız Teknik Öğretim Okulları:

Ülkemizde kız meslek okullarının açılması Tanzimata kadar geriye giderse de kadınların meslek hayatına girmeleri II. Meşrutiyetten sonraya rastlar. Ancak bu konuda dikkate değer bir gelişme, Atatürk tarafından kadınlara yeni bir takım hakların verilmesiyle başlamıştır. Bu gelişmeler kızların meslek eğitimine daha çok önem verilmesi şeklinde ifadesini bulmuştur. Nitekim 1924'le 1935 arasında teknik eğitime devam eden erkek öğrenci sayısında düşme görülürken, kız öğrenci sayısında nüfusa nispetle 1924'de % 0.28, 1930'da % 0.35 ve 1936 yılında % 0.37 artış kaydedilmiştir (31). Kız öğrencilere meslek eğitimi veren okullardaki artış gerek çeşit gerekse adet olarak daha sonraki yıllarda da devam ederek zamanımıza kadar gelmiştir. Bugün ülkemizde kızlara teknik eğitim veren okullar Anadolu Kız Teknik Liseleri, Kız teknik Liseleri, Anadolu Kız Meslek Liseleri, Kız Meslek Liselerinden ibaret olup bunlar okul ve öğrenci sayısı itibariyle şöyle bir gelişme göstermiştir(32):

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1927-28	2	456
1938-39	13	2 175
1949-50	52	9 605
1955-56	83	11 116
1972-73	164	16 917
1984-85	263	39 845
1986-87	282	42 684
1989-90	344	45 839

Ancak bütün çabalara rağmen istenen gelişmenin sağlandığı söylenemez. Zira 1989-90 öğretim yılında kız teknik öğretim okullarına devam eden öğrenci sayısı tüm orta öğretim öğrencilerinin % 3.2'ni, mesleki ve teknik öğretim yapan okullara devam eden

(31) H. Wilson - İ. Başgöz, a.e. s. 210.

(32) a.e. s. 248; M.E.B. Avni Akyol'un konuşması, s. 37.

öğrencilerin ise % 5.7'ni teşkil etmektedir. Bu sayılar oldukça düşüktür. Bunun sebepleri arasında ülkemizde teknik öğretim alanındaki yavaş okullaşma ve bu okul mezunlarının istihdam alanlarının oldukça sınırlı olması bulunmaktadır.

c) Ticaret ve Turizm Okulları;

Ticaret okullarının kurulması 19. yüzyılın ikinci dönemine rastlar. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesiyle meydana çıkan yeni duruma intibak edebilmek, ticari mevzuata aşina, yabancı dil bilen elemanlar yetiştirme zarureti hasıl olmuştur. Ancak bu okulların açılması ise çok daha geç, turizmin önemli bir sektör haline gelmesiyle ihtiyaç duyulan nitelikli ara kademe elemanlarını yetiştirmek amacıyla başlamıştır. Bu okullar, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren turizmde görülen gelişmeye paralel olarak sayıca kayda değer ilerleme kaydetmişlerdir. Bugün Ticaret ve Turizm Öğretim okulları arasında Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri, Anadolu Sekreterlik Meslek Liseleri, Anadolu Dış Ticaret Liseleri, Anadolu Ticaret Liseleri, Anadolu Aşçılık Meslek Lisesi, Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri, Sekreterlik Meslek Lisesi, Ticaret Liseleri ve Akşam Ticaret Liseleri bulunmaktadır.

Bu okullardaki sayısal artış 1984-90 yılları arasında şöyle bir gelişme göstermiştir:

<u>Öğretim Yılı</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>
1984-85	213	91 725	5 876
1985-86	218	95 080	6 088
1986-87	223	99 808	6 289
1987-88	233	114 366	6 439
1988-89	238	138 133	6 334
1989-90	270	138 339	6 834

d) Din Öğretim Okulları;

Teokratik bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda din adamı medreselerde yetişmekteydi. Cumhuriyet döneminde din adamı yetiştirme görevi 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesi hükmünce İlahiyat Fakültesi ile imam hatip okullarına verildi. Bu madde gereğince Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul Darülfünunu'nda İlahiyat Fakültesi'ni ve İmam-Hatip okullarını açmıştır. Laik Cumhuriyet ilkelerini doğrultusunda eğitim vermesi beklenen bu okullardan umulan netice hasıl olmayınca 1932'de kapatıldılar.

Ülkede aydın din adamına her geçen gün daha çok ihtiyaç duyulması üzerine İmam-Hatip okulları 1951 yılında yeniden açıldı. Daha sonraları İmam-Hatip liseleri hüviyeti ile mesleki ve teknik eğitim içinde yer almış olan İmam-Hatip okulları sayısında toplumun dini konulardaki hassasiyeti, öğrencilere sağlanan bazı maddi destek, üniversiteye devam etme hakkının sağlanması gibi sebeplerle önemli gelişmeler oldu. Nitekim 1951-52 öğretim yılında öğrenci sayısı 889 iken bu sayı;

1972-73 öğretim yılında 46.835'e (33).

1984-85 öğretim yılında 228.973'e

1986-87 öğretim yılında 249.863'e

1989-90 öğretim yılında 282.582'e ulaşmıştır.

Yaklaşık 40 yıllık süre zarfındaki öğrenci artış oranı % 31 786 olmuştur. Bu, orta öğretim kurumları arasında en hızlı artış oranıdır. İmam-Hatip okulları öğrenci sayısı da 1989-90 öğretim yılı itibarıyla tüm orta öğretim öğrencilerinin % 13,9'unu teşkil etmektedir. Bu artışın ülkemiz din adamları kalitesinde hissedilir bir gelişme sağladığı, ihtiyaç duyulan aydın din adamını yetiştirme konusunun çözümüne katkıda bulunduğu şüphesizdir. Ancak bu okul mezunlarının sadece % 10 yakın bir oranı aktif dini görevlerde çalışmakta, geri kalanları genel lise mezunları gibi yükseköğretim kurumlarına devam etmekte veya başka alanlarda çalışmaktadırlar. Ülkemizdeki okullaşma oranına gelince, eğitim toplumun kalkınmasında, refah seviyesinin yükselmesinde, bilim ve sanatın gelişmesinde en önemli faktördür. İstikrarlı bir gelişmesinde ancak eğitim vasıtasıyla gerçekleşeceği şüphesizdir. Gelişmekte olan ülkemize bu açıdan bakıldığında eğitim alanında yapılanları yeterli görmek mümkün değildir. Zira herşeyden evvel Cumhuriyetten bu yana yaklaşık 70 yıl geçmiş olmasına rağmen henüz bir eğitim politikamız yoktur. Eğitim politikaları hükümetlere, hatta aynı hükümetlerin bakanlarına göre değişmektedir. Bu durum zaman, emek ve kaynak israfına sebep olmaktadır. Bugün Batı eğitim standartları ile Türk eğitimi arasında büyük farklar olduğu gibi ülkemizin Doğusu ile Batısı arasında da bir o kadar daha fark vardır. Böyle olunca da eğitim imkânlarından bütün çocuklarımızın yararlanması mümkün olamamaktadır. Eğitim imkânlarının dağılışının farklı oluşu sebebiyle, okullaşma oranı ve eğitimin kalitesi bölgeler arasında değişiklik göstermektedir. Bölgeler arası bu farklılıkları tesbit etmek daha kapsamlı bir çalışmanın konusudur. Ancak genelde bakıldığında ilk ve orta öğretimdeki okullaşma son on yılda öyle bir görünüm arz etmektedir:

(33) Y. Kemal Kaya, a.e. s. 310 vd.; Milli Eğitim İstatistikleri 1987-88; Milli Eğitim Bakanlığı Brifingi, Nisan 1990, s. 45.

Yıllar	İlkokul	ORTAOKUL		LİSE	
		Genel	Meslek	Genel	Meslek
1980-81	83.7	35.2	5.1	17.3	10.7
1981-82	84.3	39.1	5.4	17.2	10.7
1982-83	85.6	40.3	5.1	16.3	11
1983-84	86.1	42.4	5.1	17.7	11.4
1984-85	86.3	45	5	18.9	12.1
1985-86	86.7	46.1	5	19.6	13
1986-87	86.4	47.2	5.2	19.6	13.6
1987-88	88.5	51	5.3	19.8	13.6
1988-89	90.8	51.1	5.4	19.9	14.1
1989-90	93.4	51.4	5.6	23.3	14.7

Yukarıdaki verilere göre Türkiye'de ilköğretimde okullaşma oranı %93.4, orta okullarda %57 ve liselerde %35'dir. Yalnız ortaokul ve lise düzeyindeki meslek okullarındaki okullaşma oranı genel ortaokul ve liselerdeki okullaşma oranının çok gerisinde kalmaktadır. Genel ortaokul ve liselere olan talebin yüksekliği üniversitelerin önünde yığılmalara sebep olmaktadır. Ülkemizde ilkokul mezunlarının %64'ü orta okula, orta okul mezunlarından %66'sı liseye devam etmektedirler.

Ülkemizdeki okullaşma oranının diğer bazı ülkelerle mukayesesi ise 1989-90 öğretim yılı itibarıyla şöyledir (34).

Ülkenin Adı	İlkokulda okullaşma	Ortaokulda okullaşma	Lisede okullaşma
	oranı %	oranı %	oranı %
Fransa	99	99	68.9
Amerika	99	99	94
İngiltere	74	85	85
Hollanda	99	99	99
Belçika	100	100	100
Türkiye	93.4	57	35

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere öğretim kademelerine göre okullaşma oranları bazı ülkelerle mukayese yapıldığında ülkemizdeki okullaşma oranlarındaki gerçekleştirmelerin bu ülkelerin gerisinde olduğu görülür.

(34) T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Brifingi, s. 31.

İlk ve ortaöğretim bazı sorunları; eğitimin içinde bulunduğu sorunları ülke sorunlarından soyutlamak mümkün değildir. Ülkemizin, dolayısıyla eğitimimizin bugün karşı karşıya bulunduğu sorunların başında hızlı nüfus artışı gelmektedir. Bu durum, eğitim yatırımları aynı oranda artırılmadığından sınıfların kalabalıklaşmasına, çift hatta bazı okullarda üçlü tedrisat yapılmasını zorunlu kılmakta, öğrencilerin laboratuvar, atelye, bilgisayar, kütüphane gibi imkânlardan daha az yararlanmasına sebep olmaktadır. Eğitimde en önemli faktör öğretmendir. Öğretmen eğitimin kalitesini belirleyici kişidir. Bu bakımdan eğitim sorunlarımızın başında öğretmen meselesi gelmektedir. Bugün genelde öğretmenlerin kalitesini yeterli bulmak mümkün değildir. Geçmişteki yanlış ve yanlış politikalar neticesinde öğretmenlik mesleğine ağır darbe indirilmiş ve bu kutsal meslek maalesef büyük itibar kaybına uğramıştır. Bugün öğretmenler ciddi sosyal ve ekonomik problemlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Çoğu aldığı maaşla geçinemediğinden başka işlerle uğraşmakta, bu bakımdan da asıl işi olan öğretmenliği ihmal etmektedir. Her geçen gün mesleğin daha çok yıpranmasına, kalitenin daha çok düşmesine müncer olmaktadır. Onun için öğretmenliği cazip hale getirecek bir takım tedbirlerin alınması zardır. Bir taraftan mevcut öğretmenlere lojman, yardımlaşma sandığı, eğitim ödeneği, ek ders ücreti, maaş bakımından toplumda daha saygın bir yer elde etmelerine ve geçim kaygısı çekmeden mesleklerini icra etmelerine imkân verecek maddi destek yolları araştırılıp geliştirilirken, diğer taraftan da öğretmen yetiştirme sisteminde bazı tedbirler alınmalıdır. Sonuncuların başında öğretmen yetiştiren kurumlara daha kaliteli öğrencilerin gelmesini sağlamak amacıyla giriş puanlarının yükseltilmesi gelmektedir. Öğretmen yetiştiren kurumların öğrenci sayısı artırılmamalı, bütçe, araçgerekç, dersane, atelye ve laboratuvar bakımından takviye edilmelidir. Öğretmen yetiştiren kurumların akademik kadroları sayı itibariyle çok sınırlıdır. Bunları yeni eğitim elemanı kadrosu tahsis edilmelidir. Öğretmen adaylarına istihdam imkânları sağlanmalı, istihdam imkânı sağlanmayan dallara az öğrenci alınmalı ve bu dallarla daha çok lisansüstü programlara yönelinmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı ile öğretmen yetiştiren kurumlar arasında sağlıklı işleyen bir işbirliği ve koordinasyon mutlaka kurulmalı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilk ve orta öğretimdeki çeşitli derslerin müfredat programlarındaki değişiklikler ve bunlarla ilgili ders kitaplarının hazırlanması gibi eğitimin genel gidişine yön verecek kararlar alınırken veya üniversitelerde kontenjanlar belirlenirken karşılıklı görüş alınmalı, yetiştirilecek öğretmen adaylarında siyasi, kültürel, ilmi, kişilik ve mesleki yönden hangi hususiyetler bulunması gerektiği beraberce tesbit edilmelidir.

Ayrıca, eğitim programları, ders kitapları diğer eğitim araç ve gereçleri ile öğretim yöntem ve teknikleri bilim ve teknolojiye uygun olarak geliştirilmeli ortaokul, lise ve dengi okulların halen 44'e varan haftalık ders saatleri

makul seviyeye indirilmeli, bunun içinde bazı konular kitaplardan çıkartılmalı veya kısaltılmalıdır. Eğitim kalitesini yükseltmek için mümkün mertebe ikili öğretim kaldırılmalı, sınıf mevcutları dünya standartları seviyesine indirilmelidir (bu sayı Avrupa'da 20-30, ABD'de 15-20 arasında değişmektedir).

Okul yaptırma kampanyası genişletilerek daha fazla vatandaşın katılımı sağlanmalı, üniversite önündeki yığılmaları önlemek amacıyla mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmeli, üniversiteye devam edemeyen lise mezunlarını hazırlayacak yaygın mesleki eğitim geliştirilmelidir.